

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a kartografie

Barbora Dolejší

**KOMUNITNÍ ZAHRADNIČENÍ JAKO ZPŮSOB VYUŽITÍ VEŘEJNÉHO
PROSTORU VE MĚSTĚ**

COMMUNITY GARDENING AS A WAY OF USING PUBLIC SPACE IN THE
CITIES

Bakalářská práce

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Nina Dvořáková

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 21. 05. 2014

.....

Barbora Dolejší

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla poděkovat Mgr. Nině Dvořákové za odborné vedení mé bakalářské práce, za trpělivost, cenné rady a čas, který mi věnovala. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu a ohleduplnost, a také všem zakladatelům komunitních zahrad, kteří mi poskytli rozhovor.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá tématem komunitního zahradničení v městském prostředí a přínosem komunitních zahrad pro jednotlivce, společnost a lokality, v nichž se zahrady nacházejí. Cílem práce je identifikovat počet a rozmístění komunitních zahrad v Praze, a stanovit jejich přínos pro danou lokalitu. Dále pak nalézt odpověď na otázku, zda jsou komunitní zahrady chápány svými zakladateli jako formy veřejného prostoru. Práce se skládá ze dvou hlavních celků, teoretické části, ve které jsou shrnuty podstatné informace, které se týkají veřejných prostorů a různých forem zahradničení ve městě s důrazem na komunitní zahrady a komunitní zahradničení. Druhá, praktická část, je zpracována na základě rozhovorů provedených se zakladateli jednotlivých pražských komunitních zahrad a představuje odpovědi na stanovené otázky.

Klíčová slova: veřejný prostor, městské zahradničení, komunitní zahrada, Praha

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the community gardens in the city and their benefits for the individuals, community and locality in which is the garden located. The aim of this thesis is to identify the number and location of community gardens in Prague and to determine their contribution to the locality. Next target is to answer the question if the community gardens are seen by its founders as a form of public space. Thesis is composed of two main parts, the theoretical part, which summarizes the substantial information about public space and another options of cultivation in the city with a focus on community gardens and community gardening.. The second practical part was wrote up on the basis of interviews with the founders of each community garden and presents the answers to the set questions.

Key words: public space, urban gardening, community garden, Prague

OBSAH

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	6
1 ÚVOD.....	7
A TEORETICKÁ ČÁST	
2 VEŘEJNÝ PROSTOR	9
2.1 Dělení veřejných prostorů	9
2.2 Funkce a význam veřejných prostorů	12
3 KOMUNITNÍ ZAHRADY	13
3.1 Definice komunitních zahrad	13
3.2 Historie a současnost komunitních zahrad	14
3.3 Důvody založení komunitních zahrad.....	15
3.4 Přínos komunitních zahrad.....	17
3.4.1 Přínos pro jednotlivce.....	17
3.4.2 Přínos pro lokalitu a životní prostředí	18
3.4.3 Přínos pro komunitu/společnost	19
3.5 Typy komunitních zahrad	21
3.6 Komunitní zahrady jako součást veřejného prostoru?	22
4 JINÉ FORMY ZAHRADNIČENÍ VE MĚSTĚ	24
4.1 Guerrilla gardening	24
4.2 Zahrádkářské kolonie	25
4.2 Rozdílnost typů městského zahradničení	26
B PRAKTICKÁ ČÁST	
5 METODOLOGIE	27
6 KOMUNITNÍ ZAHRADY V PRAZE	30
6.1 Vznik komunitních zahrad	33
6.2 Význam komunitních zahrad	34
6.3 Fungování komunitních zahrad.....	38
6.4 Shrnutí.....	39
7 ZÁVĚR	43
C POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	46
D PŘÍLOHY	51

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka 1: Typy komunitních zahrad	21
Tabulka 2: Výhody a nevýhody kvalitativního výzkumu	27
Tabulka 3: Výhody a nevýhody rozhovorů	28
Tabulka 4: Důvody vzniku komunitních zahrad, přínos komunitních zahrad a chápání komunitních zahrad jako specifických forem veřejného prostoru.....	40
Obrázek 1: Komunitní zahrady v Praze	32

1 ÚVOD

Veřejnými prostory rozumíme veškeré parky, ulice, chodníky, a v neposlední řadě i obchodní centra, čili prostory, do kterých mají lidé volný přístup, a mohou se zde volně pohybovat. Se stěhováním do měst a nutností stavět nové budovy ubývalo míst, kde by lidé mohli relaxovat a užívat si „kousek přírody“ ve městě. V posledních letech si obyvatelé měst uvědomují význam veřejných prostranství, a tak se snaží o jejich regeneraci. Například komunitní zahrady velmi často vznikají na opuštěných či zdevastovaných místech, a jejich obnovou tak dochází ke zkvalitnění městského prostředí.

Během hospodářské krize na konci 19. století nabídla města chudým obyvatelům možnost pěstovat si ovoce a zeleninu na veřejných pozemcích, čímž umožnila vznik prvním komunitním zahradám. Další komunitní zahrady začaly vznikat ve městech po 2. světové válce (Okvat, Zautra 2011). Ferris, Norman a Sempik (2001) uvádějí, že v současnosti je městské zahradničení považováno jak za prostředek lokálního zásobování, tak i jako volnočasová a odpočinková aktivita.

Komunitní zahrady patří mezi komponenty městského potravinového systému a jsou definovány jako „jednotlivé části země obhospodařované kolektivně skupinou lidí“ (Hale a kol. 2011). Jak uvádí Škantová (2010), tento typ zahradničení je rozvinutý především v USA a v Anglii, a je určen pro ty, kteří nemají zahradu, dostatečné znalosti, čas či finance na vlastní zahradu. Kromě vlastních vypěstovaných potravin či bylinek je dalším významným přínosem komunitních zahrad společenský rozvoj místní komunity.

Téma komunitních zahrad jsem zvolila především díky jeho aktuálnosti. Přestože se jedná o současný trend, který se v posledních letech v České republice, a především v největších českých městech rozmohl, jsou publikace na téma komunitního zahradničení zastoupeny v české geografické literatuře minimálně, v odborné české literatuře se tématem zabývají například Samková (2013), Lankašová (2013) nebo Mikovcová (2013).

Cílem této bakalářské práce je identifikovat rozmístění a počet komunitních zahrad v Praze a zjistit přínos komunitních zahrad pro lokalitu, v níž se vyskytují.

Stanovila jsem si následující výzkumné otázky:

1. Jaké jsou důvody vzniku komunitních zahrad v Praze?
2. Jaký je přínos komunitních zahrad?
3. Jsou komunitní zahrady považovány jejich zakladateli za specifické formy veřejných prostor?

A TEORETICKÁ ČÁST

2 VEŘEJNÝ PROSTOR

Veřejný prostor je definován zákonem č. 128/2000 Sb. o obcích § 34. Podle tohoto zákona se za veřejná prostranství (či prostory) považují všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení. Všechny tyto prostory slouží obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru.

Již z podstaty názvu „veřejný prostor“ je zřejmé, že tyto prostranství musí být přístupné veřejnosti, a každý z nás má tedy právo být v těchto lokalitách fyzicky přítomen (Madanipour 1999). Veřejný prostor je ale nutné chápat i v pojmech mezilidských vztahů, jako místo setkávání a uskutečňování každodenních i mimořádných aktivit občanů a jako otevřená a volně přístupná prostranství. Za veřejné prostory pak považujeme všechny nezastavěné prostory města, které jsou volně přístupné veškerým obyvatelům města. Zásadní povahou těchto prostor je obyvatelnost a využitelnost pro obyvatele. Veřejné prostory slouží obyvatelům k vykonávání nejrůznějších aktivit, ať už pohybových, jako je chůze či jízda na kole, nebo pobytových, jako je posezení či různé hry (Šilhánková, Koutný 2001).

2.1 Dělení veřejných prostorů

Veřejné prostory se dají posuzovat na základě několika různých hledisek. Zpravidla se definují podle dvou hlavních kritérií, a to kritéria vlastnictví a kritéria městské typologie, tedy zohledňuje se velikost, způsob využití či význam těchto míst (Ambrožová 2010). Městské prostředí můžeme vzhledem k vlastnictví obecně rozdělit na prostory soukromé a veřejné. Někteří autoři městské prostředí dále rozdělují na prostory poloveřejné či polosoukromé (Ambrožová 2010). Poloveřejná prostranství jsou plochy, které jsou převážně využívány místními obyvateli, ale na které mají přístup i ostatní občané, příkladem jsou koncové a neprůjezdné ulice. Za prostranství polosoukromá se považují území, která jsou izolována od veřejných prostor a jsou určena pro aktivity místních obyvatel, typickým příkladem je dvůr (Principy a pravidla územního plánování, 2013).

V městském prostředí jsou soustředěny různé aktivity a má tedy produkční, vzdělávací, socioekonomickou, politickou a administrativní funkci. Veřejný prostor je chápán jako prostor, jenž je obecně dostupný všem za účelem aktivního trávení volného času, zábavy, obchodu, komunikace, ale i využívání služeb, díky čemuž převyšuje ostatní prostorové kategorie (Ambrožová 2010). Jinou možnost dělení nabízí Šilhánková (2003), která rozděluje veřejné prostory na čtyři základní typy: ulice, náměstí, veřejnou zeleň a ostatní veřejné plochy, které můžeme chápat jako nedefinovatelné prostory bez ohraničení a jasnou funkční náplní.

V současnosti existují dva převažující způsoby pojetí veřejného prostoru v soudobém městě. V prvním pojetí je veřejný prostor vzat a předělán politickými aktéry, je zpolitizován v samém jádru, a rizika poruch toleruje, dokonce je bere jako zásadní pro své fungování. Ve druhém pojetí je veřejný prostor brán jako plánovaný, spořádaný a bezpečný, a jeho uživatelé by se v něm měli cítit pohodlně. Osoby využívající tyto prostory by rovněž neměly být obtěžovány bezdomovci či jakoukoli jinou nevyžádanou politickou aktivitou (Mitchell 1995, 2003).

V dnešním pojetí veřejných prostor se stále můžeme setkat s tzv. "mrtvými veřejnými prostory", které jsou podle Sennetta (1992, cit. v Mitchell 2003, s. 138) jedním z výsledků současného urbanismu. Za takováto mrtvá místa se považují holá náměstí, která byla v minulosti obklopována moderními kancelářskými věžemi. Druhým z výsledků urbanismu, který se částečně vyvíjí jako odezva na „mrtvé veřejné prostory“, je vývoj slavnostních prostor, která vyžadují lidskou spotřebu, tím jsou typicky centra měst, festivalová tržiště, a dokonce i obchodní centra (Mitchell 2003).

Lynch (1960, cit. v Mitchell 2003) uvádí, že stejně jako orientační body v centru měst či městské památky, tak se i veřejné prostory staly body, díky kterým se dá snadněji orientovat ve městech. Důležitým předpokladem pro úspěch veřejných prostorů je vytvoření živé a aktivní zóny. Proto je podporováno budování malých a smíšených ploch, jejichž využívání vytváří silný vztah mezi veřejným prostorem a budovami, které jej obklopují, což je zcela zásadní pro městský design a vznik „pozitivního městského prostoru“ (Madanipour 1999).

Podle Ellicksona (1996, cit. v Mitchell 2003, s. 213) by město mělo vytvořit program pro regulaci veřejného prostoru. Tento program by neměl zevšeobecňovat tendence zákona tím, že „podlehne představě, že všechny otevřené přístupné prostory musí být řízeny identickým regulačním režimem“, díky čemuž by pak daný program regulace nemusel být dostatečný k rozdílným potřebám jednotlivých obcí. Aby se

městský veřejný prostor rozvíjel, je podle Ellicksona optimální zónování veřejného prostoru do 3 kategorií. Tyto kategorie jsou barevně rozlišeny na červené, žluté a zelené zóny a měli by být neformální, což znamená, že vzešly z komunity a z norem chování lidí, kteří daný veřejný prostor využívají (Mitchell 2003).

Červené zóny. Měly by tvořit zhruba 5 % centra města a standardy pro chování by měly být volnější. Město může rozhodnout o toleranci většího hluku, veřejného pití alkoholu, kuplířství, atd. Červené zóny by měly sloužit jako bezpečné přístavy pro lidi, kteří mají sklon zapojovat se do výtržnictví.

Žluté zóny. Měly by pokrývat asi 90 % centra města a měly by sloužit jako místa, kde bude umožněno cokoli výstředního, dřív než to bude přijato a uvítáno zbytkem populace. Žebrání a vysedávání na lavičkách by ale mělo být v této zóně zakázáno.

Zelené zóny. Zaujímají zbylých 5 % centra a měly by být hlavním útočištěm pro citlivé obyvatele – pro seniory, rodiče s dětmi či žáky základních škol bez doprovodu. I zde by mělo být opakované žebrání a vysedávání na lavičkách zakázáno (Mitchell 2003).

Veřejné prostory mohou u občanů vzbuzovat obavy. Tyto obavy vyplývají ze smyslu veřejných prostor, totiž že to jsou nekontrolované prostory. Strach z veřejných prostranství a uvědomění si jejich zranitelnosti se znovu prohloubilo po 11. září 2001. Právě kvůli obavám z terorismu, kriminality či bezdomovectví se veřejná prostranství mohou zdát jako nežádoucí znak současných (amerických) měst. Arnold (1993, in Mitchell 2003, s. 14) uvádí, že nad veřejným prostorem by měla být pevnější kontrola, jelikož „bez řádu nemůže existovat žádná společnost, a bez společnosti nemůže existovat žádný člověk.“ Dále Arnold také uvádí, že přestože my tato práva bereme jako samozřejmá, tak práva shromažďovat se a užívat veřejné prostory jsou relativně nová (Mitchell 2003). Kontrola veřejného prostoru je nezbytná pro rovnováhu v určité společnosti (Madanipour 1999) a komodifikace veřejného prostoru je (či spíše byla) hnacím motorem pro expanzi kamerových systémů (Fyfe 1998).

2.2 Funkce a význam veřejných prostorů

Každý veřejný prostor je stavěn s určitým záměrem. Funkce veřejného prostoru do jisté míry podmiňuje, jak bude daný prostor vypadat a jak bude vnitřně uspořádán. Funkční využití se ale časem mění, a tak uspořádání veřejného prostoru podléhá změnám, které odráží skutečné využití místa (Michl 2012). Šilhánková (2003) dělí funkční náplň veřejných prostranství na 6 základních skupin podle toho, jakou plní funkci – společenskou, obchodní, shromažďovací, dopravní, rekreační a obytnou. Veřejné prostory mohou mít i různé tvary, od temných úzkých uliček, které působí tak, že v nich lidé chodí tak rychle, jak jen mohou, až po široká veřejná prostranství, která lidi vybízejí, aby se zastavili a rozhlédli se kolem (Madanipour 1999). Podle Sennetta (1978, cit. v Šuleřová 2006) jsou ale veřejná prostranství stále častěji vytvářena pouze za účelem projítí, a ne k tomu, aby se v nich člověk zastavil a zůstal.

K posouzení významu veřejného prostoru existují dva vysoce kontrastní pohledy. První se opírá o předpoklad, že veřejná sféra byla devalvována silným politickým a sociálním ideálem v moderním městě, a díky tomu se zájem občanů o veřejný prostor zmenšil. Zastánci toho přístupu zdůrazňují, že roste bezvýznamnost veřejného prostoru, a že nedostatek zájmu o veřejné prostory má za následek snížený závazek k veřejným prostorům. Druhý pohled zdůrazňuje pokračující význam veřejného prostoru jako prostoru, kde mohou být všechny skupiny občanů vidět, a kde mohou usilovat o uznání a klást vlastní požadavky. Městský veřejný prostor odráží různé změny, které jsou charakteristické pro dynamický městský veřejný život. Stoupenci tohoto přístupu zdůrazňují neostrost a propustnost hranic mezi tím, co je považováno za veřejné a co za soukromé (Goheen 1998).

Podle Gehla (2000) je hlavní funkcí veřejných prostor poskytování platformy pro život ve městě a pro každodenní neplánované aktivity v něm, jako je například pěší provoz, krátká zastavení, či jednoduché sociální aktivity, na základě kterých se může rozvinout další komunitní život.

3 KOMUNITNÍ ZAHRADY

Pro interakci mezi fyzikálním prostředím a aktivitami ve veřejných prostorech jsou nezbytně nutné sociální aktivity. Proto se městští návrháři snaží vytvořit „uzly“, které by spojily osoby realizující různé činnosti. Od „uzlů“ se v první řadě očekává, že vyjma politických či ekonomických významů, a estetických hodnot, budou fungovat jako infrastruktura pro společenský život (Madanipour 1999). Jedním z těchto „uzlů“, které budou podporovat sociální interakce, mohou být i místa označována jako komunitní zahrady.

Gehl (2000, s. 55) prezentuje názor, že „možnost, aby se sousedské kontakty a různé formy společenských aktivit rozvíjely za hranice povrchnosti, musí existovat smysluplný společný jmenovatel – společné prostředí, společné zájmy nebo společné problémy.“ Právě komunitní zahrady spojují osoby s prostředím, ve kterém žijí, ale i s ostatními obyvateli, které s nimi dané prostředí sdílí.

3.1 Definice komunitních zahrad

Tidball a Krasý (2007, cit. v Okvat, Zautra 2011, s. 374) definují komunitní zahrady jako *„pozemky užívané pro pěstování potravin lidmi z různých rodin, typicky městské obyvatele, s omezeným přístupem k vlastní pozemkům. Na rozdíl od shora řízených úsilí ze strany vládních organizací na vytvoření zelených ploch, jako jsou například botanické zahrady, jsou komunitní zahrady řízené zdola – jsou založené na komunitním, společném úsilí pěstovat potraviny. Ať už každý pěstuje na svém záhonku, nebo všichni jako celek na jednom záhonu, komunitní zahrady vyžadují vedení a aktivní podílení se obyvatel na plánování a péči o tyto socioekonomické prostory.“*

Komunitní zahrady jsou i značně flexibilní, co se jejich realizace týče. Kromě výsadby v zemi mohou být i ve formě kontejnerů na terasách a střechách, a mohou být harmonicky začleněny do nové struktury nebo do stávajících zařízení, například školních areálů, parků nebo komunitních center (Twiss a kol. 2003). Jak ale uvádějí Ferris, Norman a Sempik (2001), není příhodné nabízet přesnou definici komunitních zahrad, neboť definice se mohou stát omezením možných reakcí společnosti na uspokojení svých lokálních potřeb.

Podle Winne (2008, cit. v Samková 2013, s. 3), je slovo komunita mnohem důležitější než slovo zahrada. V komunitní zahradě pojem *komunita* znamená přístup a sblížení mnoha jedinců, kteří se setkávají v různých prostředích, jako jsou například školy, sídliště, vězení, domovy důchodců či nemocnice, za účelem pěstování. Zahrady mohou být rovněž využívány, a jsou přínosem, pro všechny jedince bez ohledu na věk, rasu, sociální postavení, či postižení (Draper, Freedman 2010).

3.2 Historie a současnost komunitních zahrad

Historicky první komunitní zahrady začaly vznikat v reakci na hospodářskou krizi. Na konci 19. století nabídla města chudým obyvatelům možnost pěstovat potraviny na volných prostranstvích ve vlastnictví města. V průběhu první i druhé světové války byly komunitní zahrady používány ke zlepšení zásobování potravinami, které vyžadovaly pouze minimální dopravu. Při Velké hospodářské krizi bylo v New Yorku kultivováno téměř 5 000 zahrad, aby se zvýšilo zásobování potravinami pro chudé či nezaměstnané obyvatele. Během druhé světové války proběhl ve Spojených státech program *Victory Garden*, ve kterém byl stanoven počet nových zahrad pro každý rok. Účelem toho programu bylo posílit národní zdraví a pohodu následkům zvýšení spotřeby čerstvé zeleniny. Jak uvádí Lawson (2005, cit. v Okvat, Zautra 2011), Victory Garden produkovaly zhruba 40 % čerstvé zeleniny spotřebované ve Spojených státech. Po druhé světové válce vedly změny počtu obyvatelstva a především nárůst průmyslu ke zhoršení kvality života ve vnitřních částech měst, a tak lidé začali zakládat komunitní zahrady, které se staly, jak uvádí Lawson (2005, cit. v Okvat, Zautra 2011, s. 375), „shromažďovacím bodem sousedského aktivismu.“

Podle Draper a Freedman (2010), prvotní aktivity komunitního zahradničení započaly už mnohem dříve, v 90. letech 19. století, kdy začaly být školní zahrady a prázdné pozemky kultivovány jako následek sociální, ekonomické a hospodářské situace dané doby. Jak uvedl Lawson (2005, cit. v Draper a Freedman 2010, s. 459), toto úsilí sloužilo jako „snaha o vyřešení městského nedostatku místa, imigrace, ekonomické stability a ekologického úpadku“ na konci 19. století.

Komunitní zahrady se staly opět populární na konci 60. let a na počátku 70. let 20. století nejen jako způsob, jak produkovat potraviny, ale také díky jejich sociálním a psychologickým přínosům. Různé studie prokázaly, že zahrady mohou přispět ke

zvýšení sebevědomí, poskytují ekonomické a psychologické výhody pro členy komunitních zahrad a jsou také místem sociální interakce. Shoemaker (1982, cit. v Waliczek, Mattson, Zajicek 1996) zjistil, že méně zkušení zahradníci byli motivováni k účasti v zahradě za účelem produkce potravin, zatímco zkušenější zahradníci byli motivováni za účelem zvýšení sebevědomí nebo zvýšení sociální interakce. V polovině 90. let 20. století byl ve více než 15 000 komunitních zahradách zapojen přes jeden milion obyvatel napříč celými Spojenými státy (Armstrong 2000, Okvat, Zautra 2011).

Historicky bylo komunitní zahradničení chápáno jako způsob ke zlepšení dodávek místních potravin, ale moderní komunitní zahradničení se velmi často zaměřuje na renovaci volných pozemků a proměňování je na zelené plochy, na kterých se dají vedle ovoce a zeleniny pěstovat i květiny, a vznikají zde místa k posezení doplněná o další vybavení (Ohmer a kol. 2009). Komunitní zahrady mají také sociální význam, poskytují místním obyvatelům vedle prostoru pro pěstování i prostor pro setkávání, sdílení zkušeností a aktivní trávení volného času. Účast na komunitním zahradničení kolísá v závislosti na socioekonomických změnách, a díky současnému hospodářskému poklesu se zájem veřejnosti podle Draper a Freedman (2010) o komunitní zahradničení zvyšuje.

3.3 Důvody založení komunitních zahrad

Podle Lankašové (2013) se v posledních letech vžil pro všechny zahrady zakládané ve městě název komunitní. Většinu zahrad lze právem považovat za komunitní, jelikož jejich hlavním záměrem není pěstování, ale rozvíjení místních vztahů. Za městskou zahradu lze považovat jakoukoli zahradu, která využívá městský prostor k pěstování, ale není v ní vyžadováno aktivní zapojení místních obyvatel (Lankašová 2013).

Komunitní zahrady se nacházejí jak ve venkovských, tak i v městských oblastech, kde je nedostatek zeleně, a kde mohou komunitní zahrady poskytnout obyvatelům jinou alternativu práce v přírodě. Stejně tak opačně může zahrada poskytovat příležitosti pro obyvatele, kteří by jinak neměli možnost pracovat v přírodě (Waliczek, Mattson, Zajicek 1996). Komunitní zahrady mohou být důležité zejména v městském prostředí, kde obyvatelé často nemají zkušenosti se základními procesy

souvisejícími s pěstováním potravin, nebo nemají dostatek příležitostí k nákupu potravin z alternativních zdrojů (Hale a kol. 2011). Armstrong (2000) zjistila, že jak ve venkovských, tak i v městských oblastech je převažujícím důvodem k zakládání komunitních zahrad nedostatek volného prostoru pro soukromé zahradničení. Jak uvádí Ohmer a kol. (2009), v městských a venkovských oblastech se liší i důvody členství v komunitních zahradách. V městských oblastech byly jako nejčastější důvody uváděny – přístup k čerstvým potravinám, užívání si přírody a otevřených prostor, zapojení se do outdoorových aktivit a zlepšení duševního zdraví. Naproti tomu ve venkovských oblastech byla nejčastěji zmiňovaným důvodem schopnost uplatňovat tradiční způsob života, jakým je podle Hoškové a kol. (2008) například identifikace s místem či společné sdílení věcí.

Mezi nejdůležitější funkce komunitních zahrad patří rozmanitost, „samoorganizace“, adaptivní učení a zpětná vazba. Tyto funkce umožňují udržet si kontrolu nad funkčností a nad strukturou, a lze je ve většině komunitních zahrad rozpoznat – rozmanitost se může projevit různými věkovými skupinami, etniky či výsadbou, jelikož jak uvádí Fraser a Kenney (2000), tak různé etnické skupiny velmi často preferují jinou výsadbu, čímž napomáhají biodiverzitě v zahradách. Starší zahradníci přináší do zahrady znalosti a zkušenosti, zatímco mladší zahradníci mohou nabídnout fyzickou aktivitu, například ke kopání či sklánění se k rostlinám (Austin, Johnston, Morgan 2006, Okvat, Zautra 2011). Draper a Freedman (2010) rozdělily účely, výhody a motivaci pro komunitní zahradničení na 11 hlavních okruhů – zdraví, bezpečné jídlo, hospodářský rozvoj, vzdělávání mládeže, využití a zachování otevřeného prostranství, předcházení kriminalitě, volný čas a rekreace, zkrášlování okolí, sociální interakce a rozvíjení vztahů, kulturní zachování a komunitní organizace.

3.4 Přínos komunitních zahrad

3.4.1 Přínos pro jednotlivce

Komunitní zahradničení je chápáno jako způsob jak zvýšit dostupnost a příjem ovoce a zeleniny pro městské obyvatelstvo, neboť může nabídnout cenově dostupný a pohodlný přístup k čerstvým produktům, především pro městské obyvatelstvo (Alaimo a kol. 2008).

Komunitní zahrady jsou spojeny nejen se zvýšenou konzumací ovoce a zeleniny, ale také s vyšší fyzickou aktivitou a lepším duševním zdravím (Hale a kol. 2011). Zahradničení je jedno z často praktikovaných typů cvičení, které patří do středně těžké až těžké fyzické aktivity, a které 59 % mužů a 42 % žen ve Spojených státech hlásili jako zdroj cvičení ve svém volném čase (Armstrong 2000).

Kromě hmatatelných výhod zahradničení, jako je například snížení nákladů na potraviny, je přínosem zahrad naplnění přání trávit více času ve venkovním prostředí. Lidé hodnotí zahradničení jako cenný způsob trávení volného času či jako způsob relaxace a získání dobrého pocitu z vykonané práce (Okvat, Zautra 2011). Studie komunitních zahrad v Baltimoru zjistila, že pro některé uživatele nejsou přínosem pouze vlastní potraviny, ale také to, že nemusí tak často chodit do vzdálených supermarketů (Mikovcová 2013). Další výhodou zahradničení může být podle Draper a Freedman (2010) následný prodej vypěstovaných produktů na trzích, nebo restauracím.

V kalifornských komunitních zahradách byly na základě průzkumů a rozhovorů Stuarda (2005, cit. v Okvat, Zautra 2011) zkoumány účinky zahradničení na náladu a stres. Výsledky ukazují, že komunitní zahradu považují respondenti za klidné útočiště. Účast na životě v komunitní zahradě zmírňuje hladinu stresu, pomáhá odstranit negativitu, je motivující a nabízí naději na nový růst. Kingsley (2009, cit. v Okvat, Zautra 2011) popisuje městské komunitní zahrady nejen jako útočiště, ale i jako místa, která zahrádkářům dodávají pocit důležitosti a zapojení se do sociálních sítí.

Komunitní zahrady v San Francisku sloužily i jako část rehabilitačních programů pro jedince s mentálním postižením (Draper, Freedman 2010).

3.4.2 Přínos pro lokalitu a životní prostředí

Komunitní zahrady jsou charakteristické svou schopností integrovat produkci potravin s péčí o životní prostředí a občanskou angažovaností. Komunitní zahrady napomáhají, co se životního prostředí týče, revitalizaci zanedbaných a degradovaných pozemků. Občanská angažovanost pak zahrnuje budování vztahů, spolupráci při mobilizaci zdrojů, či podporuje pozitivní sousedské vztahy (Krasny, Tidball 2009). Zahrady bývají často vytvořeny za účelem revitalizace nízké až středně příjmové městské části (Okvat, Zautra 2011). Téměř polovina komunitních zahrad ve státu New York se nachází v nízkopříjmových městských oblastech (Ohmer a kol. 2009). Například komunitní zahrady ve městě Flint (USA, stát Michigan) jsou založeny díky sbírce v sousedství. Děti i dospělí zde spolu zahradničí na volné půdě, přesto že většina zahrad nebyla založena za účelem pěstování potravin, ale byly zbudovány k tomu, aby zlepšily estetiku čtvrti tím, že zkvalitní terénní úpravy nebo vysadí květiny (Alaimo a kol. 2008).

Výzkumy komunitního zahradničení také ukazují, jak jsou zahrady důležité pro celkový rozvoj komunit problémových čtvrtí. Studie odhalila, že komunitní zahrady nejsou používány jen na pěstování vlastních potravin, květin, či jiné vegetace, ale slouží také jako **kulturní a společenské centrum**, kde se schází obyvatelé, pořádají různé společenské akce a socializují se se sousedy, novými obyvateli a ostatními návštěvníky. Tím, že uživatelé blíže poznají své sousedy prostřednictvím účasti v zahradě, se zvyšuje i pocit bezpečí v sousedství (Ohmer a kol. 2009). Komunitní zahrady jsou chápány jako bezpečná místa, a jak několik článků zmiňuje, (Alaimo et al., 2008; Ferris et al., 2001; Henderson & Hartsfield, 2009; Ohmer et al., 2009; Pudup, 2008; Schmelzkopf, 2002, cit. v Draper, Freedman 2010, s. 483) jejich existence přispívá k prevenci zločinu. Založení komunitní zahrady je tak považováno za jeden z nástrojů, který může přispět ke snížení kriminality ve svém okolí.

Na lokální úrovni jsou komunitní zahrady stále více oceňovány pro své terapeutické kvality. Rovněž poskytují jakousi lupu, prostřednictvím níž můžou být zkoumány vztahové procesy, které propojují osoby, péči o prostředí a zdraví. Zahrady se také stávají místem, kde mohou jejich uživatelé navázat emocionální vztahy s ostatními lidmi v zahradě (Hale a kol. 2011).

Komunitní zahrady vnášejí do měst jiný druh zeleně. Mohou zvýšit rozmanitost, a to nejen rostlinných a živočišných druhů, ale rovněž mohou například

nabídnout jiné možnosti využívání volného času v městských oblastech. Jsou malého měřítka, využívají jednoduché technologie a jsou řízené zdola, díky čemuž mohou mít mnohem větší potenciál něco změnit na mnohem větším území, než je jejich oblast (Samková 2013).

Komunitní zahrady mohou napomáhat snižování emisí skleníkových plynů, kupříkladu pěstováním potravin na lokální úrovni se snižuje spotřeba energie a emise uhlíku, které jsou spojené s dopravou potravin ze vzdálených oblastí. Dále se díky komunitnímu zahradničení snižuje spotřeba energie, která je spojená s masově produkovánými potravinami, které musí být speciálně baleny, chlazeny, a v obchodech i následně osvětlovány. Podle Okvata a Zautry (2011) snižuje zahradničení emise, neboť hodina strávená zahradničením je hodina, kterou člověk nestrávil s počítačem nebo jiným elektronickým zařízením, ani ji nestrávil v žádném vnitřním prostoru, ve kterém by využívala energii na osvětlování, topení či chlazení. Autoři dále uvádějí, že komunitní zahrady mohou také zužitkovat velké množství organických látek a zbytků prostřednictvím procesu kompostování.

3.4.3 Přínos pro komunitu/společnost

Komunitní zahrady často vzejdou z iniciativy místních obyvatel, kteří chtějí něco ve svém společenském a přírodním prostředí změnit, což má jak společenský přínos, tak dopad na okolní prostředí (Krasny, Tidball 2009). Zahrady podporují udržování soudržnosti, podporují sociální začleňování a celkově vedou k pozitivním sociálním procesům, které v konečném důsledku přispívají k vyšší kvalitě života (Hale a kol. 2011).

Mnoho komunitních zahrad slouží obecně čtvrti, komunitě či obci. Řada komunitních zahrad má ale zvláštní sociodemografické nebo programové zaměření. Například je určena jen pro určitou věkovou skupinu (děti, důchodci), sociálně-ekonomické skupiny (čtvrti s nízkými příjmy), nebo pro specifické skupiny populace (týrané ženy, mentálně postižené obyvatele).

Austin, Johnston a Morgan (2006), zkoumali komunitní zahrady nacházející se v seniorských centrech. Zahrady v seniorských centrech nebo zahrady nacházející se u seniorského bydlení představují ideální příležitost pro podporu zdravého životního stylu seniorů. Tyto komunitní zahrady přinášejí seniorům výhody v podobě zvýšené

fyzické aktivity, ekonomických a nutričních výhod, tělesné a duševní pohody, a možnost zintenzivnění sociálních kontaktů. Výsledky studie (Austin, Johnston a Morgan 2006), prováděné na osobách ve věku 65 a více ukázaly, že sami senioři věří, že je zahradničení udržuje mentálně a fyzicky aktivní, navíc mohou lépe rozvíjet vztahy s ostatními zahrádkáři. Ze zahradničení mají dobrý pocit i díky vykonané práci, uznání a v neposlední řadě možnosti sdílet „plody své práce“ s ostatními. V roce 2004 vybralo ministerstvo zdravotnictví státu New York komunitní zahradničení jako jednu ze součástí *Kroků ke zdravějšímu New Yorku*.

Zahrady mají také potenciál šetřit peníze, podporovat znalosti o místním životním prostředí a sloužit jako alternativa k neudržitelnému životnímu stylu (Hale a kol. 2011). Studie Rutgers University zjistila, že průměrná komunitní zahrada v New Jersey vyprodukuje zeleninu v hodnotě přibližně 500 dolarů, zatímco průměrné náklady na vstup byly jen 25, 11 dolaru (Alaimo a kol. 2008). Například výzkum v 501 komunitních zahradách ve Philadelphii zjistil, že v jednom roce vyprodukovali uživatelé ovoce a zeleninu v hodnotě téměř 2 milionů amerických dolarů, čímž pomohli zásobit 2 800 rodin, které se na fungování zahrad přímo podílely. Zahradníci vědomě sázeli ovoce a zeleninu, které byly v místních obchodech nedostupné, nebo příliš drahé, a část produkce se také rozhodli věnovat starším občanům, bezdomovcům, či chudým rodinám, čímž zlepšily přístup k jídlu všem lidem v komunitě (Draper, Freedman 2010). Jak uvádí Okvat a Zautra (2011), společné zelené prostory nabízejí prospěch i z toho, že sociální vazby mezi sousedy předpokládají vyšší pocit bezpečí a smysl pro přizpůsobení se k životu ve čtvrti. Zelený prostor může být považován jako příležitost pro sociální kontakty a rozšíření sociálních sítí, které slouží jako základ pro budování komunity.

King (2008, cit. v Okvat, Zautra 2011) popisuje komunitní zahrady jako modely odolnosti. Podle Kinga přispívají zahrady k pružnosti komunity tím, že zvětšují prostor pro komunikaci, sdílení informací, a záměrné „spoluúčení“ mezi členy zahrad.

3.5 Typy komunitních zahrad

Ferris, Norman a Sempik (2001) vytvořili seznam typů zahrad podle těch, které navštívili v Sanfranciském zálivu. Tyto typy zahrad však nejsou neslučitelné, ba naopak zahrady velmi často jsou zkombinovány z více než jedné funkci. Všechny zahrady z výzkumu byly aktivně podporovány vybranými komunitami, charitativními či městskými granty.

Tabulka 1: Typy komunitních zahrad

Typ zahrady	Stručný popis
<i>Volnočasové zahrady</i>	Zřejmě nejvíce rozšířený typ zahrad. V zahradách se vedle políček, na kterých zahradníci pěstují květiny a zeleninu, nachází i místo na piknik. Velmi často vznikly na zanedbaných místech, která byla používána zejména drogovými dealery.
<i>Dětské a školní zahrady</i>	Zahrady, na kterých jsou pěstovány květiny a zelenina, ale i hospodářská zvířata. Nabízejí mnoho aktivit pro děti i jejich rodiče; některé z těchto zahrad se snaží pěstováním zeleniny zásobit školní jídelnu.
<i>Podnikatelské zahrady</i>	Účel těchto zahrad je různorodý, ale je jasně veden potřebou zmírnit chudobu a sociální vyloučení ve znevýhodněných čtvrtích. Plodiny se pak prodávají lokálním maloobchodníkům na místních trzích.
<i>Kriminálně výchovné zahrady a pracovní a vyškolovací zahrady</i>	Potřeba vyrovnat a vymanit se z lokální drogové scény a jejího vlivu na náctileté a prevence kriminality mezi vězni, jsou jedním z důvodů vzniku zahrad.

<i>Léčebné a terapeutické zahrady</i>	Zahrady jsou důležitou součástí poskytování komunitní péče. Nabízejí rehabilitační programy pro sociálně vyloučené osoby.
<i>Sousedské parky</i>	Druh veřejných parků vznikající ve městech, která nemají dostatek financí na založení parků. Obyvatelé městské části ve spolupráci s úřadem vydělali peníze a za pomoci dobrovolníků vytvořili příjemný a dostupný malý park na místě bývalého parkoviště.
<i>Zahrady či parky zaměřené na ochranu životního prostředí</i>	Typ komunitních zahrad s důrazem na ochranu životního prostředí a udržitelný způsob nakládání s krajinou.
<i>Ukázkové zahrady</i>	Funkcí zahrady je naučit obyvatele města kompostování, organickému zahradničení a udržování vodních toků.

Zdroj: převzato a upraveno z Ferris, Norman a Sempik (2001)

3.6 Komunitní zahrady jako součást veřejného prostoru?

Komunitní zahradu od soukromé zahrady odlišuje fakt, že je považována za zahradu veřejnou co se vlastnictvím, přístupem a demokratické kontroly týče (Ferris, Norman, Sempik 2001). Dále autoři uvádějí, že komunitní zahrady jsou mezinárodně uznávanou strategií pro udržování otevřených prostorů a zeleně vhodných pro trávení volného času a provozování rekreační aktivity (Ferris, Norman, Sempik 2001).

Podle Draper a Freedman (2010) je přínosem komunitních zahrad zachování otevřených prostranství ve venkovském i městském prostředí. Armstrong (2000) naznačuje, že komunitní zahrady jsou častější ve městech, což je podle ní spíše než menší poptávkou po komunitních zahradách ve venkovských oblastech způsobeno relativně větší dostupností zdrojů a organizační kapacity v městském prostředí. S tím zjištěním koresponduje Samková (2013), která uvádí, že vyšší poptávka po

komunitních zahradách bude v hustě obydlených centrech měst, než ve čtvrtích s rodinnými domky, kde má většina obyvatel přístup na svou soukromou zahradu.

4 JINÉ FORMY ZAHRADNIČENÍ VE MĚSTĚ

4.1 Guerrilla gardening

Guerrilla gardening (v češtině překládáno také jako partyzánské zahradničení) má základy v městském zahradničení, konkrétně v komunitním zahradničení (Zanetti 2007). Někteří autoři považují guerrilla gardening jako prvek vztahu mezi člověkem a jeho okolím, respektive člověkem a půdou, a proto ji řadí k městskému zemědělství (Crane 2011). V delším historickém měřítku se jedná především o vyústění nespokojenosti občanů s pokračujícím rozvojem urbanismu, a snahou pozvednou a zdokonalit špatně využívané, nebo vůbec nevyužívané, městské plochy (Mik 2013). Guerrilla gardening je podle Brace (rok neuveden) jednoznačně městským fenoménem.

Guerrilla gardening má podobu nedovoleného pěstování na opuštěné a zanedbané půdě, která může být v soukromém i veřejném vlastnictví, a snaží se tak zpochybnit význam veřejného prostoru (Brace, rok neuveden).

Guerrilla gardening se zaměřuje na tzv. „program-less spaces.“ Jedná se většinou o trojúhelníkové kousky trávy mezi cestami, ladem ležící a odpadky poházená zem uprostřed kruhového objezdu, zapomenuté jámy po pokácených stromech či jakékoliv území výsadby, které je plné plevelů. Jelikož je vlastnictví těchto prostorů neurčité, leží většinou ladem. Guerrilla gardening tyto zanedbané a opuštěné prostory bez povolení kultivuje (Brace, rok neuveden).

Crane nazývá „program-less spaces“ jako „spots“ či „sites“. Účastníci Guerrilla gardening žijí většinou poblíž těchto „spots“, které se později mohou stát i místem pro setkávání. Akce guerrilla gardening většinou nejsou podporovány státními organizacemi, jsou spontánní a vedeny individuálně či skupinou jednotlivců (Crane 2011), stejně tak se jich účastníci účastní anonymně (Brace, rok neuveden). Někteří účastníci guerrilla gardening vycházejí z komunitních zahrad a podporují ideologii městského zemědělství a širšího přístupu k lokálně produkovaným potravinám pro méně bohaté obyvatele (Hardman a kol. 2011). Jak uvádí Crane (2011), guerrilla gardening je pro většinu účastníků více než pouhá potřeba zahradničení, je to zásah do veřejného prostoru. Avšak většina kolemjdoucích si myslí, že jde o činnost městských služeb (Crane 2011).

Guerrilla gardening se dá podle Zanettiho shrnout jako „jakékoli dobrovolné, a potenciálně nedovolené zahradničení v prostoru, který je nějakým způsobem považován za veřejný, a nad kterým zahradníci nedrží žádné přímé nebo explicitní vlastnictví“ (Zanetti 2007, v abstraktu).

4.2 Zahrádkářské kolonie

Jak uvádí Keyzlarová (2007), zahrádkářské kolonie vznikaly od 19. století, kdy je navrhoval německý lékař dr. Schreber. Podle něj byly zahrady ideálním sociálním prostorem pro společné trávení času celé rodiny. Původně byly zahrádkářské kolonie zakládány na okrajích měst, ale v současnosti jsou mnohdy obklopeny městskou zástavbou (Buček 2007).

Ve válečných obdobích byly zahrádkářské kolonie jedním ze zdrojů obživy zahrádkářů, kteří se tak mohli alespoň z části samozásobit. Od 90. let 20. století je funkce zahrádkářské kolonie spíše sociálně-politická, a zahrady se staly místem pro rekreaci, stejně jako chaty a chalupy. Vedlejší výhodou je i jejich funkce podpory ekologické stability životního prostředí ve velkoměstě (Keyzlarová 2007).

Buček (2007) uvádí, že v současnosti sociální význam zahrádkářských kolonií převyšuje produkční význam, který býval zahrádkáři často uváděn. Vzhledem ke stárnutí populace ve městech, a narůstajícímu počtu seniorů, se bude sociální význam zahrádek zřejmě zvyšovat. Jak uvádí Buček (2007) dále, některé zahrádkářské kolonie plní v Brně některé z funkcí parků.

Stejně jako v komunitních zahradách, i v zahrádkářských koloniích se udržuje sociální soudržnost prostřednictvím vzájemného půjčování a sdílení nářadí či zkušeností, což může posilovat sousedské vztahy (Hošková a kol. 2008).

Mezi jednotlivými zahradami často nejsou žádné zábrany, ale celé kolonie bývají oploceny vysokým plotem a vstupy do kolonií jsou zamykány, jelikož prostor uvnitř kolonie je považován za bezpečný (Hošková a kol. 2008). Autoři dále uvádějí, že dochází k posunu k rekreačním typům zahrad, na kterých výrazně přibývá grilů a bazénů.

Hošková a kol. (2008) upozorňují i na fakt, že zahrady velmi často nejsou na pozemku samotných zahrádkářů, a tak se zahrádkáři obávají zrušení kolonií. Zahrádkáři si především stěžují na špatnou komunikaci s městem, a jako křivdu

vnímají zvyšující se poplatky za nájem zahrady, na druhé straně se obávají, že o zahradu přijdou. Keyzlarová (2007, s. 23) k tomu dodává, že jestliže se zahrádkářská kolonie zruší, její plocha by měla být nahrazena „environmentálně ekvivalentními plochami.“

V 90. letech 20. století docházelo k rušení zahrádkářských kolonií především kvůli masivní výstavbě obytných celků na periférii měst (Miovská 2009). Dále autorka uvádí, že kolonie zanikají z důvodu pozemkově-majetkových problémů, a některé kolonie zanikají i samovolně.

4.2 Rozdílnost typů městského zahradničení

Guerrilla gardening je vyústěním nespokojenosti občanů s rozvíjejícím se urbanismem a snaží se zvelebit málo nebo špatně využívané plochy, čímž se podobá komunitním zahradám. Jedná o nedovolené pěstování a zvelebování pozemku, který není ve vlastnictví aktérů, čímž se od komunitních zahrad liší. Další odlišností je také velikost revitalizovaných ploch – zatímco guerrilla gardening se zaměřuje na prostorově menší plochy, jako jsou trojúhelníkové kousky trávy mezi cestami, nebo tráva uprostřed kruhového objezdu, komunitní zahrady se orientují na větší pozemky.

Zahrádkářské kolonie jsou v České republice tradičním místem setkávání různých lidí. Vedle ekologické a samozásobitelské funkce mají, stejně jako komunitní zahrady, i funkci sociální. Rozdílem však je, že zahrádkářské kolonie jsou umístěvané spíše na periferiích měst a půda není v majetku zahrádkářů, ale patří nejčastěji obci (Škantová 2010). Na rozdíl od zahrádkářských kolonií nejsou komunitní zahrady zaměřeny především na pěstování, ale pěstování je nástrojem pro posilování vztahů místní komunity (Lankašová 2013).

B PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE

Ve své výzkumné části jsem se rozhodla využít kvalitativní výzkum. Jak uvádí Creswell (1998, cit. v Hendl 2008, s. 48), kvalitativní výzkum je „proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ Následující tabulka 2 shrnuje některé výhody a nevýhody kvalitativního výzkumu:

Tabulka 2: Výhody a nevýhody kvalitativního výzkumu

výhody	nevýhody
získává podrobný popis při zkoumání jednice, skupiny nebo události	získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí
umožňuje studovat procesy	analýza dat i jejich sběr jsou často časově náročné
hledá lokální příčinné souvislosti	je těžké provádět kvantitativní predikce
zkoumá fenomén v přirozeném prostředí	výsledky jsou snadněji ovlivnitelné výzkumníkem

Zdroj: převzato a upraveno z Hendl (2008)

Jako metodu kvalitativního sběru dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, neboli také rozhovor pomocí návodu. Jak uvádí Hendl (2008), jedná se o seznam otázek nebo témat, která se musí probrat, ale je na tazateli, jakým způsobem a v jakém pořadí informaci získá. Jako každá metoda, i rozhovor má své výhody a nevýhody, které shrnuje tabulka 3.

Tabulka 3: Výhody a nevýhody metody rozhovorů

Výhody	Nevýhody
užitečné, pokud nelze pozorovat	informace filtrovaná respondentem
lze zaznamenat i minulost	přítomnost výzkumníka může vést ke zkreslení
dovoluje kontrolu sběru dat	často v umělých podmínkách

Zdroj: převzato a upraveno z Hendl (2008)

Polostrukturované rozhovory byly realizovány s 11 zakladateli pražských komunitních zahrad, které se zaregistrovaly na stránkách organizace KOKOZA. Všechny komunitní zahrady, které jsem oslovila s žádostí o rozhovor, mi rozhovor poskytly. Před využitím informací z webového portálu stránek KOKOZA jsem se snažila nalézt co nejvíce komunitních zahrad pomocí internetového vyhledávání. Podařilo se mi nalézt několik webových stránek pražských komunitních zahrad. Jelikož na stránkách KOKOZA byly mezi projekty komunitních zahrad připojeny i zahrady, které neměly vlastní internetové stránky a nebylo možné je vyhledat jiným způsobem, a poněvadž všechny zahrady, jejichž internetové stránky jsem pomocí vyhledávače našla, zde byly taktéž připojeny, zvolila jsem jako hlavní zdroj informací webové stránky organizace KOKOZA. Z této webové stránky jsem čerpala informace i o ostatních komunitních zahradách v České republice pro vytvoření mapy, která je v Příloze 2. Vybrané komunitní zahrady patří mezi nejznámější a nejnavštěvovanější zahrady v Praze. Šest z celkových jedenácti rozhovorů se zakladateli komunitních zahrad bylo po předchozím souhlasu nahráváno na diktafon, a následně ručně přepsáno do programu MS Word 2007. Ve zbylých pěti případech byly poznámky zapisovány do archu s otázkami.

Rozhovory probíhaly po předchozí e-mailové dohodě v dubnu a květnu 2014. Průměrný rozhovor trval asi 20 minut, a většina rozhovorů byla provedena přímo v dané komunitní zahradě, pouze v jednom případě proběhl rozhovor v kavárně a v jednom případě se jednalo o telefonický rozhovor. Všichni dotazovaní byli sdílní a trpělivě odpovídali na všechny otázky. V několika případech se dokonce na odpovídání otázek podílelo více lidí, ať už spoluzakladatel dané komunitní zahrady, či účastník zahrady.

Jak uvádí Hendl (2008, s. 169) „způsob, jakým je otázka formulována, patří mezi nejdůležitější prvky, které určují, jak bude respondent odpovídat.“ Proto jsem se

snažila klást otázky co nejméně ovlivňující odpověď, popřípadě jsem se snažila respondenty k nějaké odpovědi dovést jinými otázkami.

Po několikerém přečtení textu a zvýraznění podstatných částí pro můj výzkum, jsem mohla přejít ke kódování a samotné analýze rozhovorů. Podstatné části rozhovorů byly kódovány v nejlepším případě jednoslovným kódem, pokud to nebylo možné, bylo zvoleno sousloví, a následně byly kódy, které byly stejného nebo velmi podobného významu, shrnuty do nadřazené kategorie. Tímto postupem a jeho následným opakováním byly získány odpovědi na prezentované výzkumné otázky.

Podle seznamu typů komunitních zahrad, který vytvořili Ferris, Norman a Sempik (2001), jsem se snažila zjistit, zdali se v Praze nacházejí zahrady spadající do kategorie *Kriminálně výchovné zahrady a pracovní a vyškolovací zahrady* a *Léčebné a terapeutické zahrady*. Z vazební věznice v Praze na Pankráci jsem neobdržela žádnou odpověď. Z odpovědi Psychiatrické nemocnice Bohnice jsem se dozvěděla, že celý areál nemocnice lze považovat za komunitní zahradu, a ačkoliv si zde klienti nemají možnost pěstovat, nachází se zde arboretum a celý areál je přístupný široké veřejnosti, kde se také konají různé kulturní a společenské akce, například cyklistické závody pro děti, různé turnaje či festival Babí léto. Avšak této ploše chybí jedna z podstaty komunitních zahrad, kterou je pěstování, a tak je vhodnější nazývat okolí nemocnice parkem spíše než komunitní zahradou.

6 KOMUNITNÍ ZAHRADY V PRAZE

Přestože první komunitní zahrada v České republice byla založena v Brně, v současnosti se nejvíce zahrad nachází za území hlavního města. Brněnská komunitní zahrada a zahrada při Velvyslanectví USA v Praze mají spíše povahu parku. Další komunitní zahrady v Praze jsou již „klasické“, lidé hospodaří na vlastním vymezeném prostoru, nebo na společném poli, kde společně pěstují ovoce a zeleninu, o které se potom dělí (Mikovcová 2013). V některých zahradách, například Prazelenina, ZEBRA, či Na Plechárně, se nepěstuje v zemi, ale v pytlích, kdy každý jedinec obhospodařuje svůj pytel. Jak uvádí Twiss a kol. (2003), lidé mohou hospodařit i v kontejnerech na střeších, tento způsob pěstování se však v České republice zatím neuchytil.

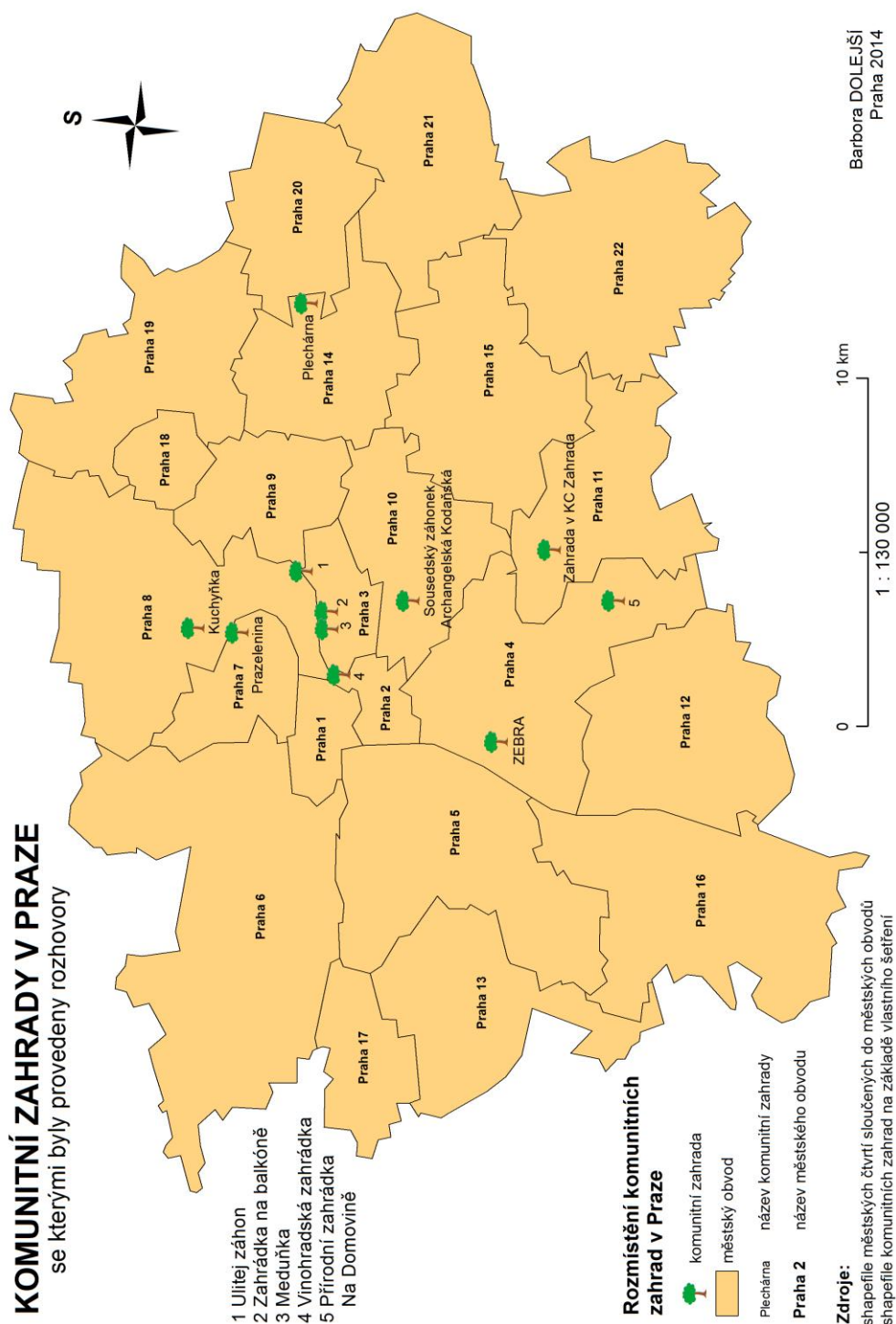
Ačkoli se počet komunitních zahrad v Praze v posledních letech zvýšil, stále připadá 1 zahrada na 130 000 obyvatel. Pro porovnání v New Yorku je to zhruba 1 zahrada na 12 000 obyvatel (Lankašová 2013). V **obrázku 1** jsou znázorněny komunitní zahrady v Praze, se kterými byly v rámci výzkumu provedeny rozhovory. Navštívené komunitní zahrady nebyly v provozu déle než tři roky. Je možné, že v rámci šetření nebyly identifikovány všechny komunitní zahrady na území hlavního města. Zaměřila jsem se na 11 pražských komunitních zahrad, které se zaregistrovali na stránkách KOKOZY¹.

Nejvíce zahrad se nachází ve vnitřním městě, v Praze 3 – Žižkově, jsou 2 zahrady ve velmi těsné blízkosti, nacházejí se pouze o ulici vedle, třetí zahrada Ulitej záhon je o kousek dál na pozemku, který spravuje místní dům dětí a mládeže Ulita. První ze žižkovských zahrad, Zahrádka na balkóně, se nachází ve vnitrobloku činžovního domu, druhá, komunitní zahrada Meduňka, se nachází na rohu ulic přímo naproti parku. Další zahrada, která se nachází ve vnitrobloku činžovního domu, je Vinohradská zahrádka na Vinohradech. Komunitní zahrádka Sousedský záhonek Archandělská Kodaňská se nachází na prostranství mezi dvěma činžovnými domy, jejichž obyvatelé jsou zatím jedinými návštěvníky zahrady. Zřejmě nejznámější zahrada, a podle výsledků mého výzkumu i nejnavštěvovanější komunitní zahrada, Prazelenina, je v pražských Holešovicích na vybetonovaném pozemku, což znamená, že se zde pěstuje v pytlích. Další zahrada se nachází v Tróji v části Kuchyňka, podle

¹ KOKOZA, o. p. s. je nezisková organizace, která propaguje pěstování a kompostování ve městě, a také městské zahrady a kompostárny zakládá – <http://www.kokoza.cz/>

níž je i nazvaná. Jedná se o rozlohou největší komunitní zahradu, která se nachází na území bývalé zahrádkářské kolonie. Komunitní zahrada ZEBRA nacházející se na okraji Braníku, revitalizuje pozemek, který býval znečištěn odpadky a obýván lidmi bez domova. Na Praze 4 se nacházejí ještě 2 zahrady – Přírodní zahrádka Na Domovině, která se nalézá na sídlišti a revitalizuje nevyužívané plochy kolem panelového domu. Druhou zahradou je komunitní zahrada v KC Zahrada na Chodově, která se nachází, jak název naznačuje, na pozemku u kulturního centra. Tato komunitní zahrada se zaměřuje především na kompostování ve městě, a letos se její zakladatelé chystají otevřít na Chodově další zahradu. Poslední zahradou, kterou jsem navštívila, je komunitní zahrada Na Plechárně, která se nachází u sídliště na Černém Mostě u kulturního a společenského centra Plechárna.

Obrázek 1: Mapa komunitních zahrad v Praze

Zdroj: vlastní šetření

V následující části bakalářské práce jsou uvedeny a shrnuty nejdůležitější poznatky zjištěné z rozhovorů vedených se zakladateli vybraných komunitních zahrad.

6.1 Vznik komunitních zahrad

Uvedených důvodů zakládání komunitních zahrad v Praze bylo několik, velmi často se opakovaly, jelikož žádný z dotazovaných neuvedl pouze jeden důvod založení zahrady. Mezi nejčastější důvody patřila možnost pěstovat si svou vlastní zeleninu a možnost setkávat se, komunikovat a spolupracovat s ostatními místními obyvateli. Jako další důvod byl poměrně často uváděn záměr oživit prostor, na kterém se komunitní zahrada nachází. Dalším impulsem k založení zahrad bylo i to, že v České republice něco takového chybí. Důvody založení jednotlivých komunitních zahrad jsou uvedeny v tabulce 4.

Armstrong (2000) zjistila, že převažujícím důvodem k zakládání komunitních zahrad je nedostatek volného prostoru pro soukromé zahradničení.

Výzkum sice prokázal, že jedním z hlavních důvodů k založení zahrady je možnost pěstovat si vlastní zeleninu, ale neprokázal, že by některý z respondentů přímo zdůraznil problematiku vlastnictví soukromé zahrady, spíše se zakladatelé snažili vytvořit místo pro setkávání místních lidí, jak je uvedeno níže, kde by lidé mohli i zahradničit. V jedné zahradě přímo uvedli, že pěstování se sousedy je zábavnější než doma (respondent 2), a pokud se člověk nemůže dostavit na zahradu a zalít si květiny či zeleninu, sousedé ho zastoupí.

„... takže nás to nadchlo, ta myšlenka toho, že budeme mít možnost vytvořit místo ve městě, kde je možné aktivně pěstovat a kompostovat.“ (respondent 9)

„... a chceme nějakým způsobem tenhle prostor oživit“ (respondent 8)

Zakladatelé komunitních zahrad se velmi často inspirovali komunitními zahradami v zahraničí (Anglie, Německo, Dánsko). Novější zahrady pěstující v pytlích se navíc často inspirovali i v komunitní zahradě Prazelenina. Při zakládání se komunitní zahrady převážně nesetkaly s žádnými komplikacemi, pouze pár zahrad uvedlo menší potíže.

„... komplikací bylo to, že jsme nikdo předtím nic nepěstoval (smích)“ (respondent 8)

„ano, například neznalost úředníků s tématem komunitní, sousedská zahrada“ (respondent 5)

6.2 Význam komunitních zahrad

Nesporným přínosem komunitních zahrad je jejich schopnost sdružovat lidi, kteří zde mají možnost potkat se a seznámit se stejně nadšenými jedinci či sousedy. Často zmiňovaným přínosem jsou produkty, určitá úroda, kterou si lidé na zahrádce mohou vypěstovat, a v neposlední řadě také sdílení zkušeností s dalšími zahradníky.

„... co se týká pěstování, tak určitě každý si tam něco vypěstoval, ale dozvěděl se i spoustu nových informací“ (respondent 9)

V jedné zahradě uvedli, že lidé se před založením komunitní zahrady na pozemek báli chodit, ale po založení komunitní zahrady tam bez problému chodí, což je ve shodě s tvrzením Draper a Freedman (2010), že komunitní zahrady přispívají k většímu pocitu bezpečí. Jak uvádí Okvat a Zautra (2011), společné prostory se zelení poskytují vyšší pocit bezpečí i díky tomu, že se prohloubí sociální vazby mezi sousedy.

Mezi odpověďmi na otázku, co zakladatelé považují za hlavní účel komunitních zahrad, se poměrně často opakoval vzdělávací rozměr, především pro děti.

„... abychom si uvědomili, že se ty potraviny nějak pěstují a mají nějaký proces, že to všechno prostě není kupovaný z toho supermarketu“ (respondent 8)

Hale a kol. (2011) uvádějí, že komunitní zahrady jsou důležité zejména v městském prostředí, kde obyvatelé často nemají zkušenosti s pěstováním potravin.

To koresponduje s výsledky výzkumu. V jedné zahradě uvedli - „... *komplikací bylo to, že jsme nikdo předtím nic nepěstoval (smích).*“ (respondent 8) V jiné zahradě uvedli „*hlavně pěstujeme pro nás, jako zálibu, pro nabrání zkušeností.*“ (respondent 10)

Podle Austin, Johnston a Morgan (2006) a Okvata a Zautry (2011) mohou starší zahradníci přinést do zahrady zkušenosti a znalosti, zatímco mladší zahradníci mohou přispět svou fyzickou aktivitou.

Žádný z respondentů tuto informaci neuvedl, pouze v jedné komunitní zahradě uvedli, že účelem komunitních zahrad je poznání se a pomáhání si (respondent 3). Může to být způsobeno i tím, že v každé zahradě se účastní pouze pár seniorů, a jak některé zahrady uvedly, seniory se jim zatím nedaří zapojovat.

Jelikož všechny dotazované komunitní zahrady podle svého názoru přispěly k revitalizaci zanedbaných míst (nebo alespoň přispěly k využívání prázdných či zarostlých pozemků), jejich přínosem je i kvalitnější městské prostředí. Za přínos může být považováno i to, že lidé si začali více všimnout svého okolí a dění kolem sebe.

„... sbíráme odpadky, takže určitě se to vyčistilo... tak si myslím, že teď už to vypadá úplně jinak, a i podle reakcí z okolí jsou ty hlasy spíše sympatizující“ (respondent 7)

Austin, Johnston a Morgan (2006) prováděli výzkum v komunitních zahradách, které byly lokalizovány v seniorských centrech, čímž přinášely seniorům výhody v podobě možnosti fyzické aktivity, tělesné a duševní pohody a zintenzivnění sociálních vztahů.

Žádná z pražských komunitních zahrad není situována v seniorském centru, avšak do třech zahrad docházejí mladiství z nízkoprahových center, čímž jim zahrada dává možnost zapojit se do dění v lokalitě a vytvářet nové sociální kontakty, což je v souladu s tvrzením Hale a kol. (2011), že komunitní zahrady podporují sociální začleňování.

Komunitní zahrady mohou podle Hale a kol. (2011) sloužit jako alternativa k neudržitelnému životnímu stylu.

Z výzkumu vyplývá, že zakladatelé komunitních zahrad považují pěstování v jejich zahradách spíše jako doplnění či zpestření jídelníčku.

„... máte možnost si něco vypěstovat, ale jak říkám, ne produkčně, protože ta plocha není velká...“ (respondent 9)

„... tady to úplně není o nějakým samozásobení, ale o zpestření jenom, to sepjetí s tou hlínou, která prostě městskému člověku chybí“ (respondent 11)

Okvat a Zautra (2011) uvádějí, že zahradničení je považováno za cenný způsob trávení volného času. I tato informace odpovídá výsledkům mého výzkumu, jelikož několik zakladatelů uvedlo aktivní trávení volného času jako účel komunitních zahrad.

„podle mě je to (účel komunitních zahrad) jako aktivní trávení volného času“ (respondent 8)

Díky zahradničení se lidé také poznají, mají společnou zálibu, mohou sdílet své zkušenosti s ostatními zahradníky a v neposlední řadě i relaxovat. Zahradničením mohou rovněž oživit nevyužité plochy a prostor následně udržovat.

Nejvíce lidé využívají komunitní zahrady za účelem pěstování vlastní zeleniny. Velmi často je však jejich pobyt na zahradě doplněn i posezením a občerstvením, nebo navštívením některého z nabízených workshopů či společenských akcí, jelikož komunitní zahrady často slouží jako kulturní a společenské centrum. Mezi workshopy, které zahrady nabízely, byla například renovace starého nábytku, stavění z proutí nebo stavění pece na pečení chleba. Mezi společenskými akcemi bylo zmíněno grilování, promítání filmu či přednáška o včelách. Všichni zakladatelé rovněž uvedli, že na doprovodné akce komunitní zahrady může přijít kdokoliv, kdo má o danou akci zájem, přestože není členem komunitní zahrady.

„takže to je zase takovej ten point toho setkávání, což my bychom vlastně chtěli, jako že ta zahrada je...“ (respondent 8)

Výsledky Stuartova výzkumu (2005) ukázaly, že respondenti považují komunitní zahradu za klidné útočiště, což se prokázalo i v mém výzkumu.

„... ve srovnání: když jsem tady a dělám, vozím kolečka a tak, tak to bylo mnohem příjemnější, než když sedím za pokladnou“ (respondent 10)

Všichni dotazovaní zakladatelé komunitních zahrad uvedli, že napomáhají revitalizaci zanedbaných míst. Všechna místa byla před založením komunitní zahrady využívána v menší míře, například se na místě pěstovalo již předtím, ale v menší míře, nebo se jednalo o pozemky, které ležely ladem a byly zarostlé trávou, znečištěné odpady a využívány pouze lidmi bez domova a narkomany.

„takže si myslím, že jsme to určitě zlepšili, je to i takový, že ty lidi choděj kolem a vnímaj to jako něco pěknýho, kde můžou spočinout tím pohledem... „ (respondent 7)

Dotazovaní zakladatelé komunitních zahrad v Praze považují komunitní zahrady za specifické formy veřejných prostor. Ačkoliv je většina zahrad oplocena, vstup do zahrad je otevřený a kdokoliv ji může navštívit. Přírodní zahrádka Na Domovině není dokonce nijak oplocená. Některé komunitní zahrady ale poukazují na určité formy omezení, například vstup do zahrady nacházející se ve vnitrobloku činžovního domu je možný až po výrobě vlastního klíče. Další zahrady poukazují na problematiku vlastnictví pozemku, kdy se například zahrada nachází na soukromém pozemku, a tak zakladatelé mohou pozvat pouze své přátele či sousedy. Jiná zahrada vidí **přínos zahrady** v tom, že pokud bude kdokoli chtít zorganizovat akci, poskytnou mu zázemí, reklamu i materiál. Jednotlivé odpovědi respondentů zastupující komunitní zahrady jsou shrnuty v tabulce 4.

„... je to součást veřejných prostor, protože by tam lidi měli mít volný přístup a možnost tam fungovat“ (respondent 9)

„veřejný prostor ano, ale my jsme omezený tím, že jsme na nějakém pozemku, a není to jako otevřený úplně“ (respondent 11)

Dle Ellicksonova zónování veřejného prostoru by komunitní zahrady spadaly do *zelené zóny*, tedy do prostoru, který by měl být útočištěm pro citlivé obyvatele, jakými jsou senioři a rodiny s malými dětmi.

Gehl (2000) uvádí, že veřejné prostory by měly poskytovat základnu pro život ve městě. Jelikož je veřejný prostor chápán i jako místo pro setkávání a uskutečňování různých aktivit obyvatel ve městě, což bylo uváděno také jako účel komunitních zahrad, mohou být navštívené komunitní zahrady považovány za formu veřejného prostoru.

6.3 Fungování komunitních zahrad

Komunitní zahrady jsou využívány především místními obyvateli, z nichž převážnou část tvoří rodiny s malými dětmi, které jsou doplněné mladými bezdětnými páry a senioři. Nejčastěji zmiňovanou věkovou kategorií byli lidé kolem 30 let, následované lidmi kolem 40 let. Pouze v jedné zahradě uvedli, že se jim daří částečně zapojovat i senioři, v ostatních zahradách se senioři doposud nepodařilo začlenit. Do třech komunitních zahrad docházejí teenageři z nízkoprahových klubů a jednu zahradu navštěvuje mateřská školka.

Téměř všechny zahrady mají vedoucí osobu (či osoby), které zahradu spravují, přestože většina z nich by ráda, aby si lidé organizovali dění v zahradě především sami.

„... ale rádi bychom, aby se naši zahradníci přidali a sami tvořili program a dění v zahradě“ (respondent 5)

„... lidi spoléhají na to, že já tam přijdu jako ten řídicí člověk, což je právě ten problém, že je to závislý na jedné osobě... oni jsou všichni ochotní všechno udělat, ale je potřeba jim říct ty uděláš tohle, ty uděláš tohle“ (respondent 7)

Majorita zahradníků se do komunitní zahrady, kterou navštěvovali loni, vrátila i letos. Ti, co se letos znovu nepřihlásili, měli podle zakladatelů komunitních zahrad nadšení, ale neměli dostatek volného času či financí. Většina respondentů však

zároveň uvedla, že zatím nemají příliš pokladů, ze kterých by čerpali, jelikož komunitní zahrady nefungují příliš dlouhou dobu.

Všichni zakladatelé komunitních zahrad bez výjimky věří, že komunitní zahrady mají v České republice potenciál, a že se zde ujmou a stanou trendem stejně jako v ostatních státech, podle některých respondentů se zde již dokonce ujaly.

„... já myslím, že už se ujaly... momentálně působí kolem 15 komunitních zahrad, a když to porovnáte s rokem 2012, kdy jsme byly 2, tak je to poměrně zajímavý nárůst... a ty zahrady pořád přibývají... takže si myslím, že už se to stalo“ (respondent 9)

6.4 Shrnutí

Stěžejním důvodem k zakládání komunitních zahrad je vytvoření místa, kde by se obyvatelé dané lokality mohli scházet, komunikovat, účastnit se různých společenských akcí a workshopů a taktéž pěstovat vlastní ovoce, zeleninu či bylinky. Zakladatelé se rovněž snažili oživit nevyužívané pozemky, nebo revitalizovat degradované pozemky. Někteří zakladatelé komunitních zahrad byli tímto nápadem v zahraničí natolik nadšeni, že se rozhodli tento trend rozšířit i do České republiky.

Komunitní zahrady navštěvují především místní obyvatelé, z nichž převážnou část tvoří mladé rodiny s malými dětmi. Všechny komunitní zahrady mají vedoucí osobu, která by si přála, aby se zahradníci více účastnili na dění v zahradě, což se zatím děje velmi pomalu. Většina zahradníků, kteří se komunitního zahradničení účastnili v minulých letech, se ho letos účastní znovu, neúčastní se pouze lidé, kteří se odstěhovali, nebo neměli na zahradničení dostatek času či financí.

Hlavním významem komunitních zahrad je jejich schopnost sdružovat obyvatele určité lokality a poskytovat jim prostor ke scházení. Důležitým významem komunitních zahrad je revitalizace zanedbaných nebo nevyužívaných pozemků, čímž mohou přispívat k většímu pocitu bezpečí tamních obyvatel. Nepopíratelným významem je rovněž možnost vypěstovat si vlastní zeleninu, přestože se nebude jednat o samozásobení, ale spíše o nějaké zpestření, nebo vzdělání dětí ohledně toho, jak zelenina či ovoce vzniká.

Zásadním přínosem komunitních zahrad pro lokalitu, v níž se vyskytují, je revitalizace zanedbaných či málo využívaných míst. Komunitní zahrady také slouží

jako kulturní a společenské místo, kde se mohou obyvatelé účastnit různých akcí a scházet se. Taktéž mohou komunitní zahrady nabídnout obyvatelům alternativu využívání volného času ve městě.

Tabulka 4: Důvody vzniku komunitních zahrad, přínos komunitních zahrad a chápání komunitních zahrad jako specifických forem veřejného prostoru

	1. Jaké jsou důvody vzniku komunitních zahrad v Praze?	2. Jaký je přínos komunitních zahrad?	3. Jsou komunitní zahrady považovány jejich zakladateli za specifické formy veřejných prostor?
Komunitní zahrada 1	spolupráce, pěstování	revitalizace pozemku, sdružování, produkt, všímání svého okolí	ano, kdo chce, může něco dělat, kdo nechce, nemusí
Komunitní zahrada 2	oživit, spolupráce, pěstování	revitalizace pozemku, větší pocit bezpečí	ano, pro akce určitě, i když není otevřeno 24 hodin denně
Komunitní zahrada 3	oživit, setkávání, sdílení	revitalizace pozemku	ano, kdyby to fungovalo pro lidi z více domů
Komunitní zahrada 4	oživit, setkávání, pěstování	revitalizace pozemku, čistší prostředí	ano, ale pro vstup do zahrady musí mít klíče
Komunitní zahrada 5	chybělo, setkávání	revitalizace pozemku, čistší prostředí	ano, aspoň pár dní v týdnu by měla být otevřená veřejnosti
Komunitní zahrada 6	chybělo, setkávání, pěstování	revitalizace pozemku, čistší prostředí	ano, chceme podněcovat zájem obyvatel o prostředí, ve kterém žijí a zvyšovat účast lidí na veřejném životě
Komunitní zahrada 7	setkávání, oživit	čistší prostředí, všímání svého okolí	ano, lidé by měli převzít zodpovědnost i za prostor, který je za hranicemi jejich domu či bytu

Komunitní zahrada 8	setkávání, oživit, pěstování	revitalizace pozemku, všímání svého okolí	ano, lidé mohou sami něco zorganizovat a my jim poskytneme zázemí či materiál
Komunitní zahrada 9	pěstování, zábava	revitalizace pozemku, produkt, sdružování	ano, lidi by tam měli mít volný přístup, možnost tam fungovat a potkat sousedy
Komunitní zahrada 10	zábava, pěstování	revitalizace pozemku, sdružování, sdílení zkušeností	ano, společensky neutrální místo
Komunitní zahrada 11	pěstování, setkávání	revitalizace pozemku, sdružování	ano, částečně otevřený prostor – samotné záhonky budou od zahrady ještě odděleny

Zdroj: vlastní šetření

7 ZÁVĚR

Původním záměrem komunitního zahradničení bylo zdokonalit zásobování potravin. Postupem času se stalo fenoménem, který přispívá ke zkvalitnění společenského života komunity a podporuje sociální, ekonomické a environmentální zájmy komunity. Výzkumy naznačují, že komunitní zahradničení může usnadnit sociální interakci, zapojit a vzdělávat komunitu v oblastní zahradničení a péče o životní prostředí. Komunitní zahradničení je důležitou strategií rozvoje obcí. Přispívá k revitalizaci zdevastovaných pozemků a využití dříve nevyužívaných území (Ohmer a kol. 2009). Pozitivní přínos zahradničení je patrný i v různých institucích jako jsou školy, nemocnice, vězení, zdravotní centra či neziskové organizace (Draper, Freedman 2010).

Cílem této bakalářské práce je identifikovat rozmístění a počet komunitních zahrad v Praze a na jejich příkladu zodpovědět kladené výzkumné otázky. Z celkových 11 identifikovaných zahrad se většina nachází ve vnitřním městě. Dvě zahrady jsou ve vnitrobloku činžovního domu a jedna zahrada se nachází na sídlišti v těsné blízkosti jednoho z panelových domů. Jedna zahrada se nachází na pozemku domu dětí a mládeže a dvě zahrady se nacházejí u kulturních center. Další dvě zahrady se nacházejí na samostatném oploceném pozemku. Názorně pražské komunitní zahrady zobrazuje **obrázek 1**.

Pro porovnání s komunitními zahradami v Praze byla vytvořena mapa komunitních zahrad v ostatních městech České republiky v roce 2014. Komunitní zahrady se nacházejí pouze v osmi obcích, převážně ve městech, a to konkrétně v Brně, Olomouci, Havířově, Plzni, Chomutově, Mostu, Turnově a Středoklukách. Mapa je k nahlédnutí v Příloze 2.

Předkládaná bakalářská práce odpovídá na následující výzkumné otázky:

1. Jaké jsou důvody vzniku komunitních zahrad v Praze?

Důvodů zakládání zahrad bylo několik. Nejčastějším důvodem byla možnost pěstovat si vlastní zeleninu, a také možnost setkávat se a komunikovat s dalšími místními obyvateli. Jako další důvody bylo uváděno oživení nevyužívaných prostor,

zábava, a v neposlední řadě i fakt, že komunitní zahrady jsou zatím v České republice zakládány v omezeném počtu.

2. Jaký je přínos komunitních zahrad?

Přínosem komunitních zahrad je jednoznačně revitalizace zanedbaných míst, jejímž následkem je zkvalitnění městského prostředí. Za další přínosy lze pokládat sdružování lidí, kteří v komunitních zahradách nalézají prostor, kde se mohou scházet a sdílet své zkušenosti, mohou si zde vypěstovat ovoce, zeleninu či vlastní bylinky. Za významný přínos lze označit i zvýšení pocitu bezpečí mezi uživateli jedné z komunitních zahrad.

3. Jsou komunitní zahrady považovány jejich zakladateli za specifické formy veřejných prostor?

Všichni zakladatelé komunitních zahrad považují komunitní zahrady za specifickou formu veřejných prostor. Za specifickou formu veřejných prostor jsou komunitní zahrady považovány z důvodu toho, že se jedná o částečně otevřený prostor. Prostor komunitních zahrad není otevřený celý den, případně se člověk, který nemá klíče, do zahrady nedostane, pokud neprobíhá v zahradě akce. To se shoduje s vymezením pojmu *polosoukromé*, což jsou prostory pro aktivity místních obyvatel, které jsou izolovány od veřejných prostor, a jejichž typickým příkladem je vnitroblok. V jedné komunitní zahradě plánují, že zahrada bude přístupná všem, ale samotné záhonky budou odděleny plotem. Komunitní zahrady jsou podle slov jednoho ze zakladatelů „společensky neutrálním místem“, kam by podle jiného zakladatele měli mít všichni možnost vstoupit a setkat se se sousedy. V další komunitní zahradě uvedli, že pokud někdo z účastníků bude chtít zorganizovat akci, rádi jim poskytnou v zahradě zázemí či materiál, například gril. Podle jedné zakladatelky komunitní zahrady by se lidé měli starat i o veřejné prostory, o prostory za hranicemi jejich bytu, které nepatří nikomu, ale zároveň všem. To, zdali jsou komunitní zahrady považovány za formu veřejného prostoru i pro jejich uživatele a ostatní obyvatele, by mohlo být předmětem dalšího výzkumu.

Závěrem bych ráda navrhla několik dalších směrů, kterým by se mohly další výzkumy komunitních zahrad ubírat. Přínosné by bylo dotazovat se přímo lidí, kteří

komunitní zahrady navštěvují. Zajímavé by mohlo být zjišťovat jejich motivaci pro účast v zahradě, či jaké přínosy ze zahrady pocítují oni sami. Dále by bylo jistě zajímavé porovnat pražské komunitní zahrady se zahradami z jiných krajů, popřípadě se zahradami, které se nenacházejí v městském prostředí nebo porovnat české komunitní zahrady se zahradami zahraničními.

C POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

ALAIMO, K., PACKNETT, E., MILES, R., KRUGER, D. (2008): Fruit and Vegetable Intake among Urban Community Gardeners. Research brief. Journal of Nutrition Education and Behavior, 40, č. 2, 8 s.

AMBROŽOVÁ, Z. (2010): Veřejné prostory malých měst – teoretická východiska, 7 s. [online]. Dostupné z: http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2010/2010-06/04_verejne.pdf [cit. 27. 2. 2014]

ARMSTRONG, D. (2000): A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. Health & Place, 6, č. 4, s. 319 – 327.

AUSTIN, E., JOHNSTON, Y., MORGAN, L. (2006): Community Gardening in a Senior Center: A Therapeutic Intervention to Improve the Health of Older Adults. Therapeutic Recreation Journal, 40, č. 1, s. 48 – 56.

BRACE, B. (rok neuveden): A bed for the guerrilla gardener; questioning public space and challenged land through sabotage of the establishment, 7 s. [online]. Dostupné z: https://www.academia.edu/1258372/A_bed_for_the_guerrilla_gardener_questioning_public_space_and_challenged_land [cit. 19. 3. 2014]

BUČEK, A. (2007): Zahrady, sady a zahrádkářské kolonie v urbanizované krajině města Brna. In: Brněnská příroda a územní plán. Brno, 21, č. 19, s. 20 – 21.

CRANE, A (2011): Intervening with agriculture: a participatory action case study of guerrilla gardening in Kingston, Ontario. Thesis project. Queen's University Department of Environmental Studies, 81 s. [online]. Dostupné z: <http://www.queensu.ca/ensc/undergraduate/courses/ensc501-2/pastprojects502/CraneENSC502.pdf> [cit. 20. 3. 2014]

DRAPER, C., FREEDMAN, D. (2010): Review and Analysis of the Benefits, Purposes, and Motivations Associated with Community Gardening in the United States. *Journal of Community Practice*, 18, č. 4, s. 458 – 492.

FERRIS, J., NORMAN, C., SEMPIK J. (2001): People, Land and Sustainability: Community Gardens and the Social Dimension of Sustainable Development. *Social Policy & Administration*, 35, č. 5, s. 559 – 568.

FYFE, N. (1998): *Images of the street: planning, identity and control in public space*. Routledge, London, 286 s.

GEHL, J. (2000): *Život mezi budovami: Užívání veřejných prostranství*. Nadace Partnerství, Brno, 202 s.

GOHEEN, P. (1998): Public space and the geography of the modern city. *Progress in Human Geography*, 22, č. 4, s. 479 – 496.

HALE, J., KNAPP, C., BARDWELL, L., BUCHENAU, M., MARSHALL, J., SANCAR, F., LITT, J. (2011): Connecting food environments and health through the relational nature of aesthetics: Gaining insight through the community gardening experience. *Social Science & Medicine*, 72, č. 11, s. 1853 – 1863.

HARDMAN, M., LARKHAM, P. J., CURZON, R., LAMB, J (2011): Considering the Impact of Illegal Food Cultivators: A Critical Exploration of Guerrilla Gardening and the „Local Trap“. In: *Salford Postgraduate Annual Research Conference*. University of Salford, Manchester, s. 289 – 299.

HENDL, J. (2008): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Portál, Praha, 408 s.

HOŠKOVÁ, K., KLVAČ, P., KRÁLOVÁ, V., MLČÁK, L. (2008): Zahrádkářské kolonie – venkov ve městě. In: *Venkovská krajina 2008*, 6. ročník mezinárodní mezioborové konference. Brno, s. 28 – 32.

KEYZLAROVÁ, S. (2007): Zahrádkářské kolonie - brněnský fenomén a územní plánování. In: Brněnská příroda a územní plán. Brno, 21, č. 19, s. 22 – 23.

KRASNY, M., TIDBALL, K. (2009): Community Gardens as Contexts for Science, Stewardship, and Civic Action Learning. Cities and the Environment, 2, č. 1, 18 s.

LANKAŠOVÁ, L. (2013): Živoucí fenomén městských a komunitních zahrad. Studijní text pro předmět Ekologie, fakulta architektury ČVUT v Praze, 10 s. [online]. [cit. 27. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.fa.cvut.cz/attachments/BAhbBlsHOgZmSSIdNTI5YzhmMjU1MDE2NTM0NWViMDQwNTMxBjoGRVQ/OPPA_Lankasova_fin.pdf?sha=9a0e923c.

LIGHT, A., SMITH, J. (1998): Philosophy and Geography II: The Production of Public Space. Rowman & Littlefield, Lanham, 255 s.

MADANIPOUR, A. (1999): Why are the design and development of public spaces significant for cities? Environment and Planning B: Planning and Design, 26, s. 879 – 891.

MICHL, T. (2012): Veřejný prostor: využití náměstí v centru Prahy. Bakalářská práce. Přírodovědecké fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 49 s.

MIK, P. (2013) Guerrilla Gardening jako forma prostorové resistance. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, 45 s.

MIKOVCOVÁ, M. (2013): Komunitní zahrady: jejich přínos a iniciativy vzniklé v České republice. Česká zemědělská univerzita v Praze. Doktorská vědecká konference, 7 s.

MIOVSKÁ, L. (2009): Generel zahrádkových osad v Praze. Podkladová studie, 52 s. [online]. Dostupné z: http://arnika.org/soubory/dokumenty/mesta/kauzy/Zahradky/generel_09_podklad_1_verze_PS.pdf [cit. 20. 5. 2014]

MITCHELL, D. (1995): The End of Public Space? Peoples's Park, Definitions of the Public Space, and Democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85, č. 1, s. 108 – 133.

MITCHELL, D. (2003): The right to the city: social justice and the fight for public space. The Guilford Press, New York, 269 s.

OHMER, M., MEADOWCROFT, P., FREED, K., LEWIS, E. (2009): Community Gardening and Community Development: Individual, Social and Community Benefits of a Community Conservation Program. *Journal of Community Practice*, 17, č. 4, s. 377 – 399.

OKVAT, H., ZAUTRA A. (2011): Community Gardening: A Parsimonious Path to Individual, Community, and Environmental Resilience. *American Journal of Community Psychology*, 47, č. 3 – 4, s. 374 – 387.

Principy a pravidla územního plánování. Kapitola C – Funkční složky. [online]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/internetove-prezentace/principy-a-pravidla-uzemniho-planovani/kapitolaC/C3-2013.pdf> [cit. 18. 3. 2014]

SAMKOVÁ, K. (2013): Emerging Community Gardens: Visions, motivations and further aspects that influence organization of a community garden based on experiences in the Czech Republic and Sweden. Degree project, 108 s. [online]. Dostupné z: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:677677/FULLTEXT01.pdf> [cit. 30. 3. 2014]

ŠILHÁNKOVÁ, V. (2003): Veřejné prostory v územně plánovacím procesu. Vysoké učení technické, Brno, 144 s.

ŠILHÁNKOVÁ, V., KOUTNÝ, J. (2001): Metodika veřejných prostorů města Brna. Materiál zpracovaný pro útvar hlavního architekta magistrátu města Brna.

ŠKANTOVÁ, S. (2009): Principy ekologického zemědělství v samozásobitelství na českém venkově. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Brno, 64 s.

ŠULEŘOVÁ, M. (2006): Potenciál a limity městského prostoru. Sociální studia, 2, fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 23 s. [online]. Dostupné z: <http://www.socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305105557.pdf> [cit. 13. 3. 2014]

TWISS, J., DICKINSON, J., DUMA, S., KLEINMAN, T., PAULSEN, H., RILVERIA, L. (2003): Community Gardens: Lessons Learned From California Healthy Cities and Communities. American Journal of Public Health, 93, č. 9, s. 1435 – 1438.

WALICZEK, T., MATTSON, R., ZAJICEK, J. (1996): Benefits of Community Gardening on Quality-of-Life Issues. Journal of Environmental Horticulture, 14, č. 4, s. 204 – 209.

ZANETTI, O. (2007): Guerrilla Gardening. Geographers and Gardeners, Actors and Networks: Reconsidering Urban Public Space. MA / MSc Dissertation, 72 s. [online]. Dostupné z: <http://www.guerrillagardening.org/books/ZanettiGG.pdf> [cit. 20. 3. 2014]

D PŘÍLOHY

Příloha 1: Osnova základní otázek k rozhovoru

A) otázky týkající se vzniku komunitní zahrady:

- Kdo stál u zrodu myšlenky založit tuto komunitní zahradu, co vás inspirovalo k jejímu založení?
- Kdy byla tato zahrada založena?
- Spolupracovali jste s místní městskou částí, občanským sdružením, skupinou obyvatel?
- Využili jste při zakládání zahrady nějaké finanční pomoci?
- Komu patří pozemek, na kterém se nachází vaše komunitní zahrada? Proč jste si vybrali právě toto místo?
- Setkali jste se s nějakými komplikacemi při zakládání komunitní zahrady?
- Jak jste odhadovali úspěšnost projektu?

B) otázky týkající se fungování komunitní zahrady:

- Kdo vaši zahradu využívá?
- Jaké jsou podmínky pro členství ve Vaší zahradě?
- Co vše je obsaženo ve členství Vaší zahrady?
- Kolik lidí navštěvuje/je členem Vaší zahrady?
- Co všechno Vaše zahrada nabízí?
- Je možné u Vás zorganizovat nějaký workshop či společenskou akci?
- Je Vaše komunitní zahrada hierarchicky organizovaná?
- Jaká je úspěšnost účasti ve vaší zahradě? Přihlašují se lidé více let za sebou, nebo jsou členy jen jeden rok?
- Jaké máte vyhlídky do budoucna?
- Myslíte si, že budou komunitní zahrady trendem jako na západě, nebo se v ČR neuchytí?

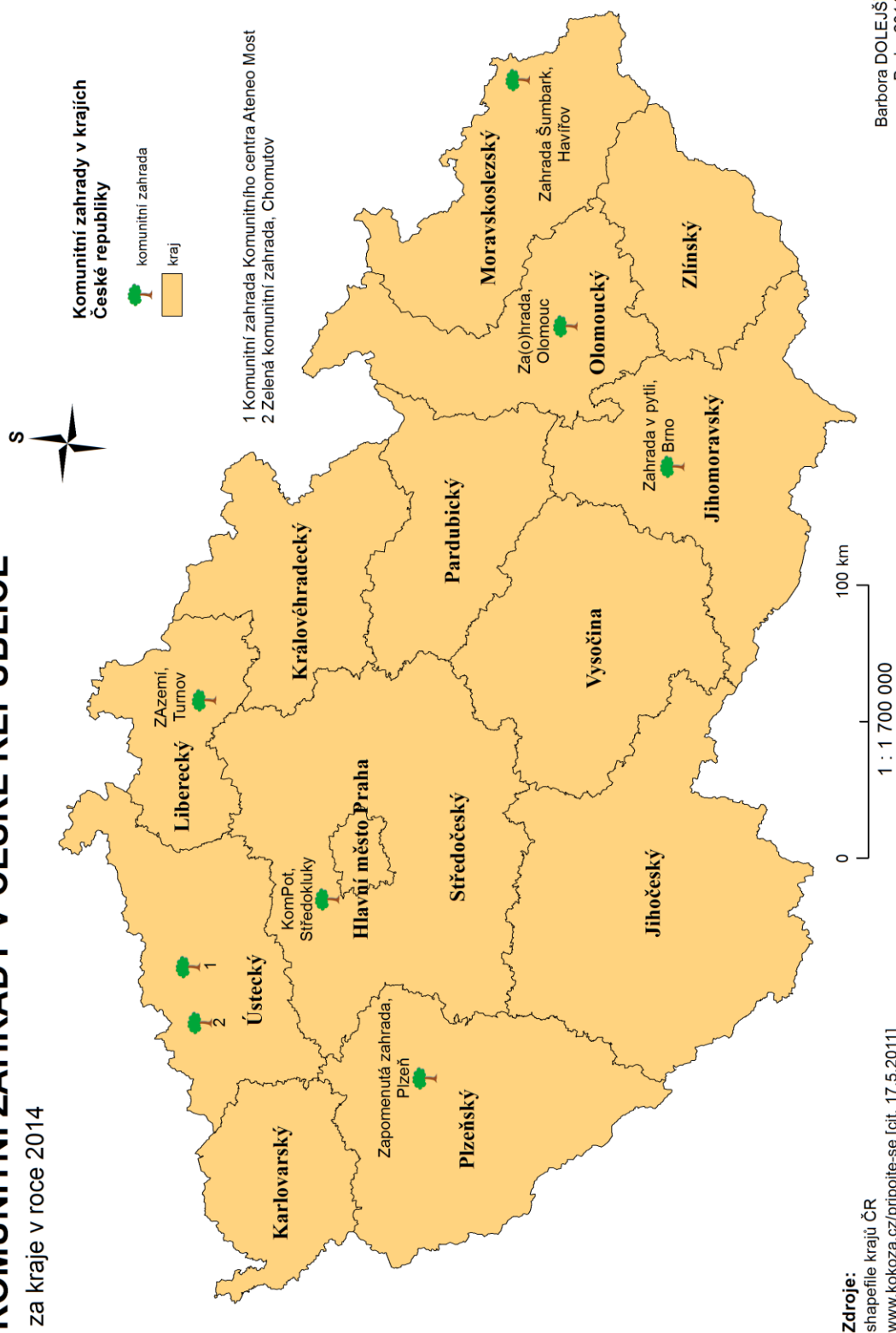
C) otázky ohledně významu komunitních zahrad ve městě

- Jaký je podle Vás hlavní účel komunitních zahrad?
- Jakou z nabízených služeb Vaši členi nejvíce využívají?
- Považujete Vaši komunitní zahradu za formu veřejného prostoru?
- Přispěla Vaše komunitní zahrada k revitalizaci zanedbaných míst?
- Pozorujete nějaké dopady komunitního zahradničení na tuto lokalitu?

Příloha 2: Mapa komunitních zahrad v ČR

KOMUNITNÍ ZAHRADY V ČESKÉ REPUBLICE

za kraje v roce 2014

Příloha 3: Fotografie z jednotlivých komunitních zahrad

Komunitní zahrada Sousedský záhonek Archangelská Kodaňská

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada v KC Zahrada

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada Kuchyňka

zdroj: vlastní fotografie

Přírodní zahrádka Na Domovině

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada Zahrádka na balkóně

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada Na Plechárně

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada Prazelenina

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada Vinohradská zahrádka

zdroj: Facebook – Vinohradská zahrádka

Komunitní zahrada ZEBRA

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada Ulitej záhon

zdroj: vlastní fotografie

Komunitní zahrada Meduňka

zdroj: vlastní fotografie